

YABANCI DİL EĞİTİMİNDE ATASÖZLERİ

Dr.Tülin DENİZ

M.Ü.A.E.F.Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Öğretim Görevlisi

Résumé: La traduction des proverbes, thème qui fait partie du programme des cours de Version (Français / Turc), a permis aux étudiants de 1ère Année, de travailler sur la notion d' équivalence et de faire des recherches sur l' origine de ces proverbes.

I-GİRİŞ

Fransızcadan Türkçeye Çeviri(derslerinde uyguladığımız "Atasözleri, Deyimler ve Özdeyişler" çevirileri öğrencilerimize yabancı dil öğreniminde deyimlerin iletişimdeki önemini bir kez daha saptama olanağı sağladı. Ayrıca, atasözlerinin, çevirinin kültürel boyutlarını en iyi vurgulayan konulardan biri olduğunu da gözlemleyebildik. Bir dilin ulusal yapısının en zengin göstergeleri olan atasözlerinin çevirisi, öğrenciye Fransız dili ve Türk dili arasındaki yapısal eşdeğerlilikleri bulma olanağının yanı sıra, Fransız ve Türk toplumları arasındaki kültürel değer farklılıklarını karşılaştırma olanağını da sağladı. Ancak, yabancı dilden anadiline çeviri derslerindeki anadilini iyi tanıma olgusu, ya da olumsuz yönüyle, anadilini ve kültürünü iyi tanımama sorunu, atasözleri gibi kavramsal bir çeviride karşımıza çıkan en büyük engel oldu. İlk ve orta öğrenimlerini Fransa'da tamamlamış veya ülkemizdeki Türkçe ders bulunmayan Fransız ilk ve orta öğretim kurumlarından mezun olmuş, sınıf çoğunluğunu oluşturan öğrencilerimizin Fransız atasözlerinin Türkçe Karşılıklarını bulmakta güçlük çektiklerini saptadık. Bu nedenle çalışmalarımızı öğrencilerimizin Fransız / Türk dilleri ve kültürleri hakkında bilgi ve duyarlılıklarını geliştirecek, aynı zamanda araştırma ve çözümleme yetilerine katkıda bulunacak daha kapsamlı bir araştırmaya yönelttik. Çok sayıda incelediğimiz, ancak buraya çok azını aktardığımız atasözlerini çeviri özellikleri açısından iki grupta inceledik: *Fransızcadan Türkçeye çevirisinde anlam ve ifade paralellliği olan atasözleri*, ve *Her iki dilde anlamları aynı, dil yapıları farklı atasözleri*. Birinci gruptaki atasözlerinin benzer düşünce kalıpları öğrencilerimizi etimolojik ve sosyolojik bir araştırmaya yöneltirken, ikinci gruptaki, aynı anlama gönderme yapan ifade farklılıkları deyişlere anlambilimsel bir ölçütle yaklaşmayı gerektirdi.

II-1-FRANSIZCADAN TÜRKÇEYE ÇEVİRİSİNDE ANLAM VE İFADE PARALELLİĞİ OLAN ATASÖZLERİ

Biçim açısından kaynak ve amaç dilde paralellik gösteren ve aşağıda örnek olarak sadece dört bölümde incelediğimiz bu atasözlerinin anlam açısından en belirgin ortak özellikleri sosyal bir oluşumu gözlem ve deneme sonucu olarak tarafsız bir şekilde, aynı mecazlarla ortaya koymalarıdır.

1- Fizyolojik ve duygusal tepkilerin paralellliğini mesafe bildiren bir eğretileme ile ifade eden atasözünü niteliğindeki Fransızca deyim[1] "**Loin des yeux, loin du cœur**". Türkçeye düz anlam içeriği ile çevrilebilir: "**Gözden ırak, gönülden ırak**". İngilizcede "**Out of sight, out of mind**" ve Almancada da "**Aus den Augen, aus dem Sinn**" aynı söz dizimi görülen bu deyiş, biçim açısından dört dilde de birbirine paralel iki terimin tekrarı sonucu oluşan ses yinelemesi (loin...loin; ırak...ırak; out...out; aus...aus) ile ifade edilir ve tüm bu dillerde somut bir eylemin yokluğunun (görme) getirdiği sonuç soyut bir kavramla (duygu soğuması) belirtilir. Latince'den gelen bu atasözünü ilk defa Propertius (*Elégies, règne d' Auguste*) uzakta olan kişileri artık düşünmediğimizi belirtmek için kullanmıştır.[2] Bu atasözünün İngilizceye Fransızcadan geçtiğini belirten Türker Acaroğlu[3] bazı Türk dili araştırmacılarının en eski Türk dili saydıkları Çağataycada da bu atasözünün yer aldığını bildirir.[3] *Divânu Lüğati' t - Türk'* deki Kullanımı "**Közden (gözden) yırasa (uzaklaşsa) köñülden heme (gönülden dahi) yırar (uzaklaşır)**" biçimindedir.[4]

2- Yeni doğan bir tutkunun eskisini yokededeceğini ifade eden "**Un clou chasse l' autre**" Fransızca deyişin dilimizdeki karşılığı "**Çivi çiviye söker**" şeklindedir. Bu atasözündeki tecrübe aktarımı her iki dilde de mecazlı yapılmış, bir duygunun diğerini unutturacağı mesajı aynı metaya (çivi) gönderme yapılarak ifade edilmiştir. Fransızcada bugünkü kullanımı ancak 17. yüzyılda görülen lâtince kökenli deyişin ilk kullanımı Ciceron'un İsa'dan önce yaklaşık 45 yılında yazdığı *Tusculanae Disputationes* adlı eserinde görülür: "**Çivinin çiviye söktüğü gibi, yeni bir aşk eskisini unutturur.**"[2] Ciceron'un duygusal bağlamdaki yaklaşımı XI. Yüzyılda Emir Keykâvus'un İran klasikleri arasında önemli yer tutan *Kâbusname* adlı eserinin Mercimek Ahmet

tarafından yapılan çevirisinde (1944) de görülür :”Aşkı aşk giderir ancak.”[5]

3- Fransızcada bugünkü kullanımı 15. ve 16. Yüzyıllarda görülmeye başlayan “**Il n’ y a pas de fumée sans feu**” (ateşsiz duman olmaz) atasözü İngilizcede de aynı söz dizimi ile ifade edilir :”**No smoke without fire**”. Dilimizde “**Ateş olmayan yerden duman çıkmaz**” şeklinde kullanılan atasözünde halk arasında çıkan söylentilerin mutlaka bir sebebe dayandığı mesajı her üç dilde de (ateş) ve (duman) mecazları ile verilmiş. Bu iki göstergenin birleşimi sebep - sonuç ilişkisini bildiriyor:[1] Duman ateşin göstergesi olduğu gibi hiçbir oluşum sebepsiz değildir. Romenlerdeki kullanımı “**Hiçbir dedikodu tamamiyle asılsız değildir**” şeklindedir.

4- Fransızca “**Le temps c’est de L’argent**” deyişi dilimize düz anlam içeriği ile “**Zaman paradır**” şeklinde çevrilir, ancak bu deyişin dilimizde kafiyeyi vurgulayan eşanlamli kullanımı yaygındır :”**Vakit nakittir.**” Her iki dilde de dilbilgisi açısından yalın bir tarzla ifade edilen deyişte soyut bir kavramın önemi (zaman) somut bir kavrama (para) gönderme yapılarak anlatılmıştır. İlk kez Amerikada Benjamin Franklin tarafından 1748’ de *Advice to a Young Tradesman* (Genç iş adamına öğütler) kitabında kullanılan deyiş “**Time is money**”[6] 18. Yüzyıldan itibaren diğer ülkelerde de atasözü niteliğinde kullanılmaya başlamıştır. Almancada da Fransız. Türk ve İngiliz dillerindeki söz dizimi ile ifade edilen “**Die zeit ist Geld**” deyişin anlamı da evrensel bir nitelik taşımaktadır : Zaman para kadar kıymetlidir.

Birinci grupta incelediğimiz, sosyal bir gerçekliği gözlem ve deneme sonucu olarak tarafsız bir şekilde, her iki dilde de aynı dilbilgisi kurallarına göre bildiren ve aynı anlama gelen bu atasözlerinin çevirisinde iletişimsel eşdeğerlilik kendiliğinden oluşmakta : Bu gruptaki Fransızca atasözlerinin Türkçeye düz anlam içeriği ile çevrilmesi, özgün deyişin kaynak dilde uyandırdığı etkinin amaç dile aktarımını sağlıyor. Oysa ikinci grupta durum tamamiyle farklı.

II-2- HER İKİ DİLDE ANLAMLARI AYNI, DİL YAPILARI FARKLI ATASÖZLERİ

Kaynak dildeki gerçekliğin içeriğini amaç dilde yeni bir biçimsel yolla betimlemeyi gerektiren bu gruptaki atasözleri çevirideki en önemli kavramlardan eşdeğerliliğin [7] altını çizmekte. Örneğin Fransızcadaki “**Qui se ressemble s’assemble**” deyimini sadece düz anlamına bağlı kalarak “**Birbirine benzeyenler (daima) bir araya gelir**” şeklinde çevirdiğimizde bu deyim Fransız dilinde uyandırdığı etki Türk diline aktarılmış olmaz. Oysa Türkçede yerleşmiş, halk arasında yaygın tabiri ile “**Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş**” deyimini aynı etkiyi gerçekleştirir. Bu kavram farklılıklarını mümkün olduğu ölçüde

toplumların gelenek ve alışkanlıklarına gönderme yaparak, bazen de simgeler aracılığı ile açıklamaya çalıştık.

1- Bu grupta inceleyeceğimiz dört örnekten ilk Fransız atasözündeki eşdeğerlilik açısından farklılık çok çarpıcı olmasa da, Fransızca “**Les murs ont des oreilles**” deyişinin Türkçeye, salt anlama bağlı kalarak “**Duvarların kulakları var**” şeklinde çevrilmesi, anlamın açıkça belli olmasına, üstelik Türk dilindeki karşılığına çok yakın olmasına rağmen, yine de bizdeki kullanımıyla, “**Yerin kulağı var**” atasözünün uyandırdığı etkiyi uyandırmaz. Bu atasözü V. yüzyıldan beri kullanılmakta ve İbraniceden gelmektedir.”*Tarlanın ortasında toplanıp iş konuşuyorlar, çünkü, malûm, duvarların kulakları var.*” (Le Talmud, Berachoth)[2] Fransa’ da 1690 da Furetière sözlüğünde yer alan “**Duvarların kulakları var**” deyişi (gözetlenme tehlikesiyle karşı karşıya olma) halini bildiriyor. 17. Yüzyıl Fransız Edebiyatının ünlü trajedi yazarı Racine deyimini bu anlamda kullanıyor :”*Duvarların gözleri vardır.*” Robert Deyimler Sözlüğüne göre bu deyişdeki halüsinasyona yol açacak kadar kuvvetli izlenme kuşkusu taşınan bir değer yükleyerek onu işitme organına sahip bir varlık olarak göstermektedir.[1] Özellikle savaş zamanlarında sık kullanılan bu deyim casusların varlığına karşı da bir uyarı niteliğinde.[6] İngilizcede “**Walls have ears**” Fransızcadaki söz dizimi ile ifade edilen “**Duvarların kulakları var**” atasözünün Türkçedeki “**Yerin kulağı var**” biçimindeki kullanımı Hıfzı (16. - 17. yüzyıl) adlı Divan ozanının 1845’ de İstanbul’ da *Manzume-i durub-i emsal* adı ile basılan ilk atasözleri kitabında “**Zeminin gûşi vardır, derler, meseldir.**” olarak geçer. Avrupa dillerindeki kullanımında yer alan (duvar) sözcüğünün yerini Türkçedeki (yer) mecazının almasını, öğrencilerimizin kültürel varsayımı ile, yani “*yerleşik düzene geçene dek çok uzun süre göçebe yaşamı sürdüren ve bez çadırlarda yaşayan Türk toplumunun yapısı*” ile açıklarsak, (yer) mecazının kullanımı zeminin ses iletimine uygun oluşuna bir gönderme olabilir.

2- Çevirilerimiz sırasında Fransızcada hayvan alemiyle ifade edilip Türkçede insan unsuru kullanılan atasözleri kapsamında inceldiğimiz, “**Chat échaudé craint l’ eau froide**” atasözünün Türkçeye düz anlam içeriği yönünden aktarımı “**Yanan kedi soğuk sudan korkar**” biçimindedir. Fransız Edebiyatında 13. yüzyılda kullanılmaya başlanan bu atasözü güvensizlik ve tedbir unsurları içermekte. Robert deyimler sözlüğünün güvensizlik konusundaki açıklaması şöyle :”*Bize acı veren şeyin görünüşü bile bizi korkutur veya daha genel anlamda ele alınır, kötü sonuçlanan bir deneyim herşeyden şüphelenmemize neden olur.*”[1] Atasözünün içerdiği tedbir öğesini ise Claude Duneton açıklıyor :”*Bir kez zarara uğrayan kişi tekrar aynı hataya düşmekten*

korkar.”[6] Fransızcadaki bu deyişin Türkçe karşılığı”**Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer**”formülü aynı anlamları içermektedir. Dilimizde çok eskiden beri mevcut olduğu sanılan ve milâdî 11. Yüzyılda *Divânu Lügati’ t Türk* (1077) deki 290 atasözünün içinde [Saçirtgudan (bir nevi ökse) korkmuş kuş, kırk yıl çatal ağaç arasına konmaz] kullanımı ile yer alan bu atasözü[8], Kıbrıs Türklerinde (Ağzı südden yanan, yoğurdu öfürür de yer)[3] ve Yugoslavya Türklerinde (Ağzı sütten yanmış, yoğurda üfler)[3] biçimlerinde kullanılmaktadır. Deneme yoluyla ortaya çıkan bir sosyal oluşumu anlatan bu atasözü, Fransızca / Türkçe, her iki dilde de kötü deneyimi simgeleyen zarar görme olgusunu (fiziksel yanma) olayına gönderme yaparak aktarıyor. Biçimdeki farklılıkta, Fransızcada insan unsuruna (kedi) mecazı ile dolaylı yoldan gönderme yapılırken, Türkçede dolaysız olarak insan unsurunun kullanılması, buna karşılık Fransızcadaki dolaysız (yanma) eyleminin yerine Türkçede (sıcak bir içecek yüzünden ağzın yanması) mecazının kullanılmasıdır. Ayrıca, Fransız atasözündeki (korkma) olgusu Türkçe kullanımında sözcük düzeyinde açıkça belirtilmemesine rağmen, (yoğurdu üfleyerek yeme) gibi mantık dışı bir davranışta korku duygusu kolaylıkla görülmekte ve sakınma ile tedbir duygularını açıkça belirtmektedir. Bu deyişin İngilizce karşılığında ise Fransızca ve Türkçede görülen mecaz kullanımı tamamen ortadan kalkar :”**The burnt child dreads the fire.**” (Bir yeri yanmış olan çocuk ateşten korkar.)

3- Fransızcadaki insan unsuru ile ifade edilen, Türkçe karşılığında ise hayvanlar alemine gönderme yapılarak insan unsurunun çağrıştırıldığı ve her iki dilde de aynı anlamda kullanılan atasözleri kapsamında incelediğimiz, Fransızcadaki “**Au royaume des aveugles les borgnes sont rois**” atasözü İngilizcede de aynı söz dizimi ile ifade edilir:”**In the kingdom of the blind, the one - eyed man is the king.**” Türkçeye düz anlam içeriği ile”**Körler ülkesinde tek gözlüler kraldır**” şeklinde çevrilen bu atasözünün dilimizdeki eşdeğeri”**Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi denir**” ifadesidir. Yunancadan gelen, doğu ve batı birçok toplumda mevcut olan bu atasözü değerli kişilerin bulunmadığı yerde değeri az olanların itibar gördüğünü belirtmek için kullanılır. Türkçe deyişteki “**koyun**” ve”**keçi**”ye yapılan göndermenin nedenini Arif Hikmet Par açıklıyor :

«Koyun keçiye göre daha değerli bir hayvandır. Nasıl koyunun bulunmadığı yerde keçi eti yeyip, keçi sütü içmek zorunda kalıyor ve bu durumdan ister istemez hoşnut kalabiliyorsak, toplumun ışık kaynağı olan değerli insanlardan yoksun bulunduğumuz zamanda daha az değerli olan kişilere itibar etmek zorunda kalırız.»[9]

4- Fransızcada dolaylı yoldan insan unsurunun kullanıldığı, dilimizde insana (koyun) göstergesi ile gönderme yapıldığı bir diğer atasözü “**Chacun pour soi et Dieu pour tous**”, Türkçeye düz anlamıyla”**Her birey kendine, Tanrı herkese**” şeklinde çevrilir ve her bireyin kendi çıkarını kolladığı, Tanrının ise tüm herkesin yararını gözettiği anlamında kullanılır. J. Heywood’ un *Proverbs in the English Tongue* eserinde 1546 da ilk defa kullandığı bu deyişin”**Every man for himself, and god for us all**” Fransızcaya İngilizceden geçtiği düşünülüyor. [2] Araştırdığımız tüm Fransızca atasözü ve deyimler sözlüklerinin (Egoïsme) konu başlığı altında verdikleri bu deyişin Türk dilindeki karşılığı “**Her koyun kendi bacağından asılır**” atasözünden çıkan ilk anlam herkesin yaptığı işten sorumlu olmasıdır. Ancak Arif Hikmet Par’ ında altını çizdiği gibi bu sözde, başkalarının işleriyle ilgilenmemek, nemelâzımcılık ve bencilik gibi olumsuz davranışları belirleyen bir anlam da gizlidir.[9] Bu anlam Fransız atasözünün içerdiği anlama daha yakındır.

Son iki atasözü örneğimiz insanoğlunun uzun gözlem ve deneyim sonuçlarını tarafsız bir şekilde bildirmekte. İki dildeki farklılıklardan biri, Türk dilinde bu insani değerlerin hayvanlar alemine gönderme yapılarak açıklanması. Hayvanlar alemiyle ifade edilen atasözlerimizin fazlalığı ülkemiz nüfusunun çoğunluğunun tarım ve hayvancılıktan gelir elde ettiği gerçeği ile açıklanabilir. Aydın Oy’ un da belirttiği gibi ;

«Önceleri avcı, bunun yanısıra çiftçi ve sürü sahibi bir ulusun düşünce dünyasında hayvanlarla ilgili pek çok atasözü söylenmiş olması son derece normaldir.»[5]

Atasözlerimizde en fazla yer alan hayvanın koyun oluşu ise, şüphesiz tarımcılıkta kullanılan hayvanların arasında en yararlı olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, Türkler koyunu insan yerine koyarak, dolaylı da olsa ona birtakım değerler yüklediklerine göre, öğrencilerimiz bu işlevi semboller düzeyinde de değerlendirmeye, koyuna verilen insani işlevin nedenini sembollere dayanarak açıklamaya çalıştılar. Semboller Sözlüğü’ ne göre, Hristiyan, Musevi ya da Müslüman her dinde koyun veya kuzu Tanrıya sunulan kurbanı temsil etmekte ve dini bayramların temel öğesini oluşturmakta[10]. Bu simgesel kimliğe göre hayvan olarak uysal ve verimli olan koyun üretimci, verimli, akıllı ancak yazgısına başkaldıramayan özellikle ölüm gerçeği önünde çaresiz, böylece ister istemez kadere boyun eğen insanoğlunu temsil ediyor. Sembollerin dinle bu bağlamdaki ilişkileri bize 1892 de yazdığı *Les Bas - fonds de Constantinople* (İstanbul’ un Ayak takımı) adlı eserinde, Fransız yazar Paul de Régl’ nın, müslüman atasözlerine ayırdığı bölümde,”**Her koyun kendi bacağından asılır**” atasözünü neden dinsel atasözleri[3] konu başlığı altında verdiğini bir ölçüde açıklıyor.

III-SONUÇ

Bu çalışmada, birinci gruptaki benzer düşünce kalıpları ve birbirine benzer imgelerle ifadeler öğrencilerimizde hangi kültürün diğerini etkilediği konusunda merak uyandırdı. Ancak, Fransız atasözlerinin kaynak ve tarihini büyük ölçüde bulmamıza rağmen, Türk atasözlerinin tarihçesini bilmediğimizden bu konuya açıklama getiremiyor ve hiçbirşeyin bir atasözü kadar kolayca seyahat edemeyeceğini belirten Fernand Bentalila'nın cevap niteliğindeki sorusuna katılıyoruz: "Acaba insanoğlunun yaşam tecrübesinin ortak yönümü çok değişik kültürlerde bile aynı atasözlerinin bulunmasını sağlıyor?" [11]. Ayrıca, ikinci grupta yer alan, her iki dildeki aynı anlama gönderme yapan söyleyiş farklılıklarını her iki ulusun kültürel yapı farklılıkları ile açıklama çabalarımız da kaynak eksikliğinden dolayı yetersiz kaldı. Ancak, bu çalışmanın öğrencilerimize diğer derslerde edindikleri sözcükbilimsel, biçimbilimsel, anlambilimsel bilgiler arasında bağlantı kurma olanağı sağlaması ve tüm bu bilgileri çeviri dersinde uygulama alanı yaratması açısından yararlı olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca, araştırmada kullanılan Fransızca kaynakların Türkçeye çevirisi öğrencilerimiz tarafından yapılmış, bu da onlara, çeviriden yabancı dil öğreniminde sadece araç olarak değil, amaç olarak da yararlanma olanağı sağlamıştır. Diğer bir yönden, Fransız gençleri arasında geçerliliğini yitirmiş olan atasözü kullanımının, -atasözlerinin iletişimdeki önemli rolüne rağmen- Türk gençliği tarafından da günümüzde pek ilgi görmediği gerçeğinden yola çıkarak, bu çalışmanın, Fransada yapılan Fransız gençliğini atasözü kullanmaya teşvik çalışmalarına, Türk gençliği bünyesinde paralel bir etkinlik oluşturduğunu varsayıyoruz. İçerik açısından ise, çalışmalarımız sırasında, çeviri özelliklerine göre sınıfladığımız Fransız/Türk atasözlerinin belirli bir konuya göre sınıflandırılması halinde, dilbilim ve anlambilim açısından, daha verimli ve somut sonuçlar elde edilebileceğini farkettilik. Böyle bir çalışmanın başka bir bilimsel araştırmanın konusunu oluşturmasını umuyoruz.

KAYNAKÇA

[1]-REY Alain / CHANTREAU Sophie, *Le Robert, Dictionnaire des expressions et locutions*, Les Usuels du Robert, "Poche" Paris, 1989, ss. 282, 583, 789, 228.

- [2]-MALOUX Maurice, *Dictionnaire des Proverbes, Sentences et Maximes*, Larousse, Paris, 1987, ss. 1, 32, 135, 151.
- [3]-ACAROĞLU Türker, *Türk Atasözleri*, İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi, İstanbul, 1992, ss. 129, 104, 112, 126, 74.
- [4]-AKSAN Doğan, *Her yönüyle dil, Ana çizgileriyle Dilbilim I-III*, Türk dil kurumu yayımları, Ankara, 1979, s.41.
- [5]-OY Aydın, *Tarih boyunca Türk Atasözleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1972, s.42.
- [6]-DUNETON Claude, *Le Bouquet des expressions imagées*, Seuil, 1990, ss. 687, 364, 296.
- [7]-GÖKTÜRK Akşit, *Çeviri: dillerin dili*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 55.
- [8]-ÖTÜKEN Adnan, *Türk Atasözleri ve deyimleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. vi.
- [9]-PAR Arif Hikmet, *Örnekli Açıklamalı Atasözleri*, Serhat Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 272, 229.
- [10]-CHEVALIER Jean / GHEERBRANT Alain, *Dictionnaire des Symboles*, Robert Laffont / Jupiter, Paris, 1969, s. 11.
- [11]-BENTOLILA Fernand, "Les Proverbes Berbères", *Le Language et Le Monde Actes*, Les Editions Isis, İstanbul, 1993, s.103.
- AKERSON ERKMAN Fatma, *Anlam Çeviri Karşılaştırma, Bizim dilimizden öteki dile - Öteki dilden bizim dilimize*, ABC Kitabevi, İstanbul, 1991.
- AKSOY Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler*, 1971 *Dün ve Bugün Çeviri*, I - II, Bilim / Felsefe / Sanat Yayınları, 1985.
- EYÜBOĞLU E. Kemal, *13. Yüzyıldan günümüze kadar halk dilinde atasözleri ve deyimleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ÖZTAŞ Kaya, - *Fransızca - Türkçe deyimler sözlüğü*, Dil Yayınları, Ankara, 1973 - *Türkçe-Fransızca / Fransızca - Türkçe Atasözleri*, Dil Yayınları, 1967, Ankara.
- ŞENALTAN Semahat, *Alman ve Türk Atasözlerinin dil yapısı üzerine bir etüt*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- Türkçe Atasözleri ve Deyimleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Milli Kütüphane Başkanlığı, İstanbul, 1992.